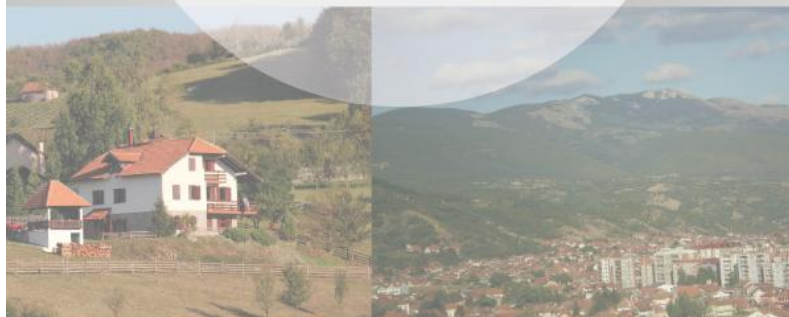


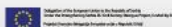
# Socijalno uključivanje i socijalna zaštita u opštini Pirot - izveštaj za 2010. godinu -



**SOCIJALNO UKLJUČIVANJE**  
na lokalnom nivou



**SeconS**  
grupni centar za socijalnu zaštitu



Republika Srbija, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna zaštita  
Opština Pirot, Opštinsko područje za socijalnu zaštitu



## SADRŽAJ

<b>UVOD</b> .....	6
<b>KARAKTERISTIKE DRUŠTVENO-EKONOMSKOG KONTEKSTA</b> .....	7
DRUŠTVENO-EKONOMSKI USLOVI U ŠIREM REGIONU .....	7
DRUŠTVENO-EKONOMSKI KONTEKST U OPŠTINI PIROT .....	10
<b>SOCIJALNO UKLJUČIVANJE</b> .....	12
FINANSIJSKO SIROMAŠTVO I MATERIJALNA DEPRIVACIJA.....	12
SOCIJALNA ISKLJUČENOST SA TRŽIŠTA RADA.....	13
SOCIJALNA ISKLJUČENOST U OBLASTI OBRAZOVANJA .....	14
SOCIJALNA ISKLJUČENOST U OBLASTI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE.....	18
<b>SOCIJALNA ZAŠTITA</b> .....	18
NOVE MERE ZA UNAPREĐIVANJE SOCIJALNOG UKLJUČIVANJA .....	20
<b>ZAKLJUČAK</b> .....	21

## LISTA SKRAĆENICA

BDP	Bruto domaći proizvod
CSR	Centar za socijalni rad
EDB	Elektrodistribucija
EU	Evropska unija
LPA	Lokalni plan akcije
MOP	Materijalno obezbeđenje (pojedince/porodice)
MRSP	Ministarstvo rada i socijalne politike
NSP	Novčana socijalna pomoć
NSZ	Nacionalna služba za zapošljavanje
OSI	Osobe sa invaliditetom
RSD	Srpski dinar
RZS	Republički zavod za statistiku

## TIM ZA SOCIJALNO UKLJUČIVANJE OPŠTINE PIROT:

Učešće u ovom projektu i posvećenost u sprovođenju projektnih aktivnosti, a posebno na ispitivanju izvora podataka, prikupljanju podataka i izradi ovog izveštaja pokazalo je još jednom da opština Pirot raspolaže značajnim razvojnim potencijalima, koji u velikoj meri počivaju na stručnim i posvećenim ljudima. Najposvećeniji među njima pridružili su se Timu za socijalno uključivanje opštine Pirot ili rad tima podržali u domenu svojih kompetencija. Ovom prilikom im se zahvaljujemo.

Slavica Stanisavljević	Opštinski organ uprave – Odeljenje za društvene delatnosti
Nela Colić	Centar za socijalni rad
Slavica Nikolić	Ekonomska škola Pirot
Radmila Nešić	Udruženje građana “Ternipe”
Marijana Rosić	Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj
Aleksandra Đorđević	“Pirotex - Triko”
Miloš Colić	Kancelarija za mlade / koordinator tima
Bratislav Zlatkov	Kancelarija za mlade
Antonije Antić	Udruženje “Pirgos”

## LISTA TABELA I GRAFIKONA

Tabela 1. Osnovni indikatori socio-ekonomskog konteksta u opštini Pirot .....	11
Tabela 2. Struktura korisnika socijalne pomoći .....	12
Tabela 3. Struktura korisnika narodne kuhinje.....	13
Tabela 4. Nezaposleno stanovništvo .....	14
Tabela 5. Korisnici programa zapošljavanja NSZ prema tipu mere/programa.....	14
Tabela 6. Zdravlje i zdravstvena zaštita .....	18
Tabela 7. Korisnici koji primaju naknadu za negu i pomoć drugog lica .....	19
Tabela 8. Pokazatelji pokrivenosti uslugama socijalne zaštite starih i OSI.....	19
Tabela 9. Socijalna zaštita dece .....	19
Grafikon 1. BDP po glavi stanovnika, 2010 .....	7
Grafikon 2. Pokazatelji stanja na tržištu rada, 2010 .....	8
Grafikon 3. Stopa siromaštva, 2010.....	8
Grafikon 4. Struktura prihoda domaćinstava, 2010 .....	9
Grafikon 5. Struktura potrošnje domaćinstava, 2010 .....	10
Grafikon 6. Obuhvat predškolskim obrazovanjem, 2010 .....	15
Grafikon 7. Obuhvat obaveznim predškolskim obrazovanjem, 2010.....	16
Grafikon 8. Struktura obuhvata i završavanja različitih nivoa obrazovanja, devojčice i Romi, 2010 .....	17

## UVOD

Praćenje socijalnog uključivanja i socijalne zaštite na lokalnom nivou predstavlja novinu u razvoju i sprovođenju javne politike u Srbiji. Ova politika relativno je nova i u Evropskoj uniji. Njen cilj je da se društveni i ekonomski razvoj podstaknu povećanjem socijalne kohezije, kao i da sve grupe stanovništva imaju koristi od opšteg razvoja, a to znači i one grupe čiji je život obeležen rizicima i posledicama siromaštva i socijalne isključenosti.

U periodu 2011-2012. godine, opština Pirot u partnerstvu sa nevladinom organizacijom SeConS – grupa za razvojnu inicijativu, sprovodi projekat „Socijalno uključivanje na lokalnom nivou“, koji je podržala Evropska komisija. Cilj ovog projekta je da se ispituju uslovi za razvoj i sprovođenje politike socijalnog uključivanja na lokalnom nivou, da se predlože sistemi praćenja stanja i institucionalni mehanizmi kreiranja politika koji će doslednije integrisati principe socijalnog uključivanja, kao i da se povećaju kompetencije i veštine lokalnih donosilaca odluka i drugih relevantnih aktera za politiku socijalnog uključivanja. Ovaj izveštaj nastao je kao jedan od važnijih rezultata projekta. On predstavlja prvi izveštaj takve vrste u Srbiji i poslužiće kao osnova za izradu budućeg modela izveštavanja koji će se primenjivati u opštinama u Srbiji.

Praćenje socijalne isključenosti u principu se vrši na nacionalnom nivou i za to postoje standardizovane i usaglašene metodologije kako na nivou Evropske unije, tako i u našoj zemlji. Ova metodologija daje detaljne i duboke uvide u stanje socijalnog uključivanja, ali na žalost, ne i na nivou opština. Zbog toga praćenje ovog stanja predstavlja veliki izazov, kako za projektni tim, tako i za druge aktere, kao i sam proces kreiranja i sprovođenja lokalnih politika socijalnog uključivanja.

Projektni tim je sastavio početni predlog indikatora na osnovu koga je sačinjen ovaj polazni izveštaj o socijalnom uključivanju i socijalnoj zaštiti u opštini Pirot. To je samo početak procesa koji treba da, kroz široke konsultacije, dovede do metodologije koja će biti prihvatljiva i korisna kako lokalnim samoupravama, tako i republičkim institucijama.

Najširi okvir za definisanje indikatora predstavljale su usaglašene politike socijalnog uključivanja na nivou Republike Srbije i Evropske unije. U sledećim koracima, međutim, vodili smo računa i o drugim faktorima. Izbor indikatora, a time i podataka na osnovu kojih se u ovom izveštaju prate socijalno uključivanje i socijalna zaštita, najpre zavisi od razloga zbog kojih hoćemo da pratimo stanje.

Projektni tim se vodio idejom da praćenje treba da odgovori na tri potrebe lokalnih vlasti:

- (1) da preciznije upoznaju stanje u svojoj opštini, ključne aspekte, faktore i posledice socijalnog isključivanja,
- (2) da mogu na osnovu tih informacija da razvijaju i sprovode kvalitetnije i efikasnije politike, a
- (3) da istovremeno mogu i da se uporede sa drugim opštinama.

Osim toga, cilj ovakvog praćenja je i da institucije na centralnom nivou imaju sistematski pregled stanja u opštinama koje su istovremeno i korisnice različitih programa i mera podrške. Indikatori i mehanizmi praćenja predloženi u ovom izveštaju prilagođeni su upravo takvom okviru.

U sledećem koraku, proces praćenja stanja u svrhe oblikovanja i sprovođenja lokalnih politika postavljen je u kontekstu koji definišu (1) ovlašćenja lokalnih samouprava u relevantnim oblastima i (2) njihovih

kapaciteta da sprovode ovakvo praćenje. To praktično znači da je najpre vođeno računa o tome šta, u sadašnjem zakonskom okviru, lokalne samouprave stvarno mogu da urade na polju socijalnog uključivanja. Drugo, kroz participativni proces izrade izveštaja uvideli smo da preciznost i sofisticiranost indikatora treba prilagoditi upravo kapacitetima opština da prikupljaju podatke. Pod time najpre mislimo na administrativne i stručne kapacitete, one koji su često ugroženi velikim administrativnim pritiskom (na primer, zahtevni poslovi administriranja materijalnih davanja u odeljenjima društvenih delatnosti). Ali, vodili smo računa i o tome koliko se realno proces kreiranja lokalnih socijalnih politika oslanja na precizne analize i projekcije i koliko se on, uz razumne investicije, može razviti i unaprediti.

Konačno, sam izveštaj zavisi i od dostupnosti podataka. Neki podaci uopšte ne postoje na nivou opština ili bar ne u odgovarajućoj formi (poput, recimo, standardnih stopa zaposlenosti i nezaposlenosti). Ova ograničenja se posebno ispoljavaju u tome što za veliki broj indikatora koji su definisani EU metodologijom kao i metodologijom za praćenje u Republici Srbiji, *ne postoje odgovarajući podaci na opštinskom nivou*. Zbog toga je važan zadatak pred svima akterima u ovom procesu da se metodologija praćenja prilagodi dostupnosti podataka za nivo opština, a istovremeno omogući da ovi specifično lokalni indikatori daju odgovarajuću sliku o socijalnom uključivanju, te bar osnovne uporedive uvide sa nacionalnim nivoom. O ovome će se posebno voditi računa i u budućem procesu unapređivanja indikatora i metodologije praćenja.

Rezultat rada na ovom izveštaju je skup indikatora za koji projektni tim veruje da ispunjava nekoliko funkcija: predstavlja osnovu za dobro praćenje stanja, može biti osnova za definisanje mera, omogućava poređenje opština i stavljanje stanja u jednoj opštini u širi nacionalni kontekst, a konačno, može se obaviti uz postojeće ili u razumnoj meri unapređene kapacitete. Izveštaj je organizovan u poglavlja koja prate ključne dimenzije socijalnog uključivanja i socijalne zaštite. Nakon opisa konteksta koji je potrebno poznavati da bi se stanje u opštini bolje razumelo, pregled stanja izložen je po dimenzijama siromaštva i materijalne deprivacije, zaposlenosti, zdravlja i socijalne zaštite.

## KARAKTERISTIKE DRUŠTVENO-EKONOMSKOG KONTEKSTA

### DRUŠTVENO-EKONOMSKI USLOVI U ŠIREM REGIONU

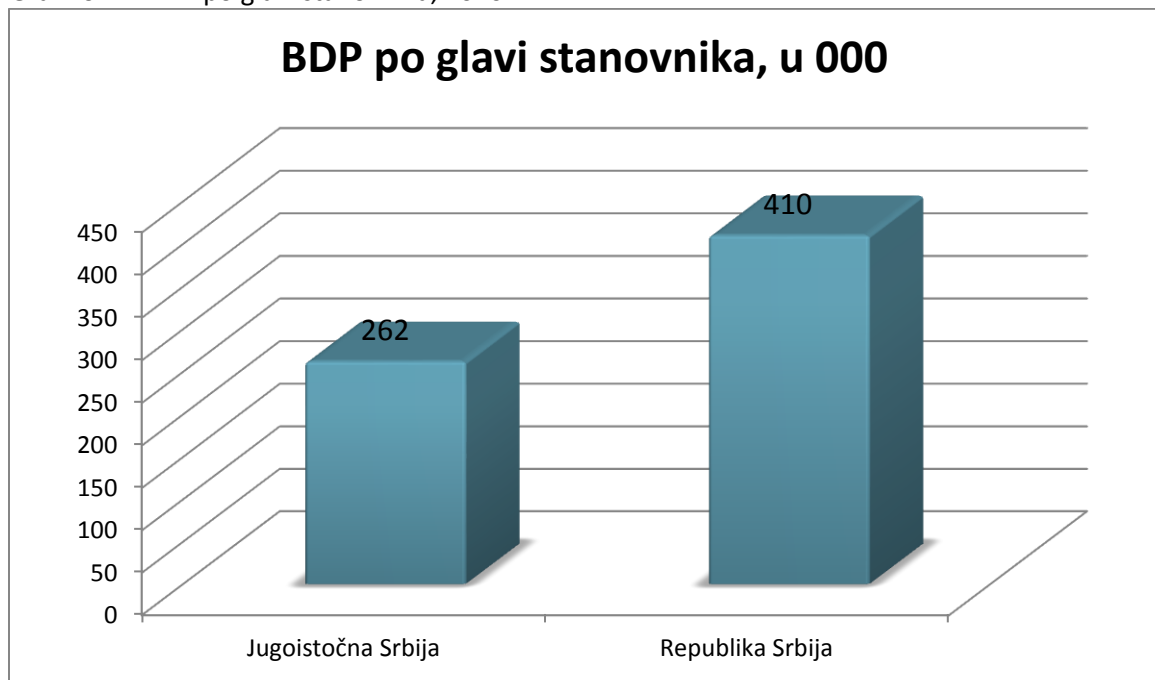
Opština Pirot se nalazi u regionu jugoistočne Srbije. Ovo je jedan od najslabije razvijenih regiona Srbije u kojem se ukršta nekoliko važnih pokretača socijalnog isključivanja: privreda je slabo razvijena, sa lošom strukturom (visoko učešće poljoprivrede i radno intenzivnih privrednih grana), naglašeni su demografski trendovi depopulacije i starenja, a stope neaktivnosti i nezaposlenosti su daleko iznad proseka Srbije. Ipak, po kriterijumima ekonomske razvijenosti, kao što su BDP po stanovniku, visina prosečne zarade, stopa nezaposlenosti, sama opština se nalazi u grupi srednje razvijenih i predstavlja jedan od centara potencijalnog razvoja u regionu<sup>1</sup>.

---

<sup>1</sup> Pirot nije svrstavan ni u nedovoljno razvijene, niti u najnerazvijenije opštine, kako tokom 1990-ih, tako i nakon 2000-te, za razliku od Babušnice i Bele Palanke koje pripadaju istom upravnom okrugu (Pirtoskom) (RZS: Opštine u Srbiji, 1990 – 2007; Kancelarija za održivi razvoj nedovoljno razvijenih područja: Nedovoljno razvijena područja Republike Srbije, 2010).

Kada se posmatra region jugoistočne Srbije, dostupno je nekoliko indikatora koji pokazuju jačinu faktora socijalnog isključivanja. Svi oni ukazuju na lošiju situaciju od proseka Srbije. BDP ostvaren u ovom regionu čini 14% BDP-a ostvarenog u Srbiji. Iskazan po stanovniku, BDP u ovom regionu čini svega 63,9% istog pokazatelja za nivo cele Srbije.

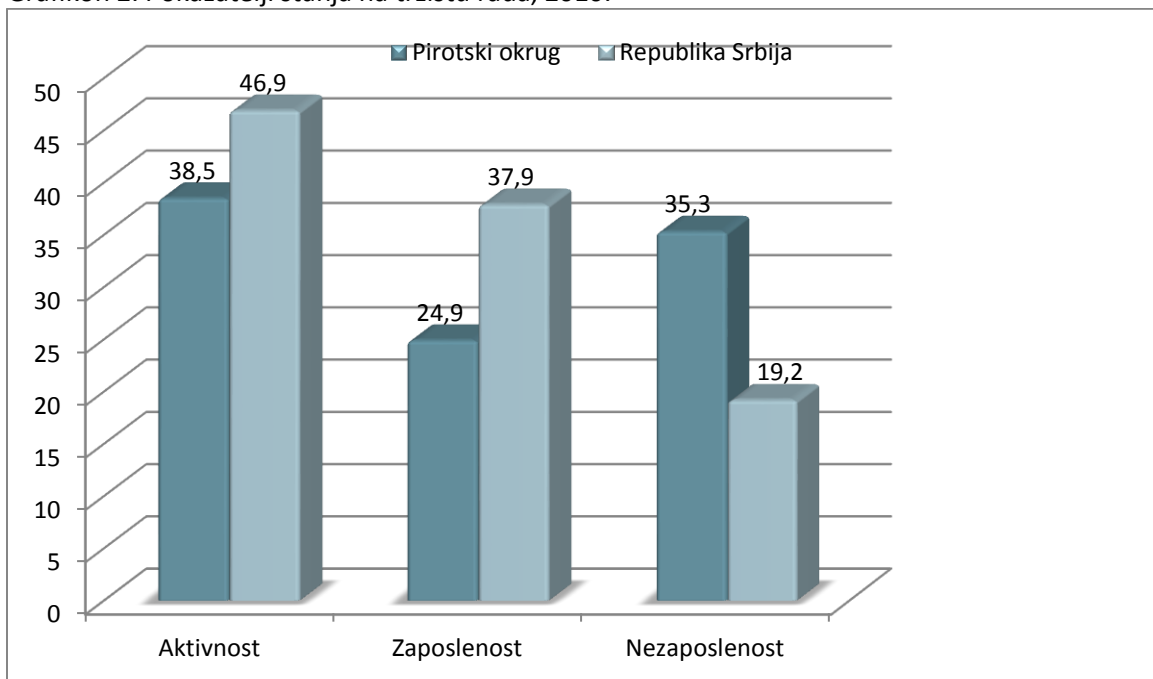
Grafikon 1. BDP po glavi stanovnika, 2010.



Izvor: Saopštenje RZS

Indikatori tržišta rada pokazuju situaciju vidno lošiju od i onako lošeg stanja u Srbiji. U sledećem grafikonu su izložene stope aktivnosti, zaposelnosti i nezaposlenosti koje govore da u Pirotskom okrugu mnogo manji udeo stanovništva živi od prihoda ostvarenih na osnovu rada nego na nivou Srbije.

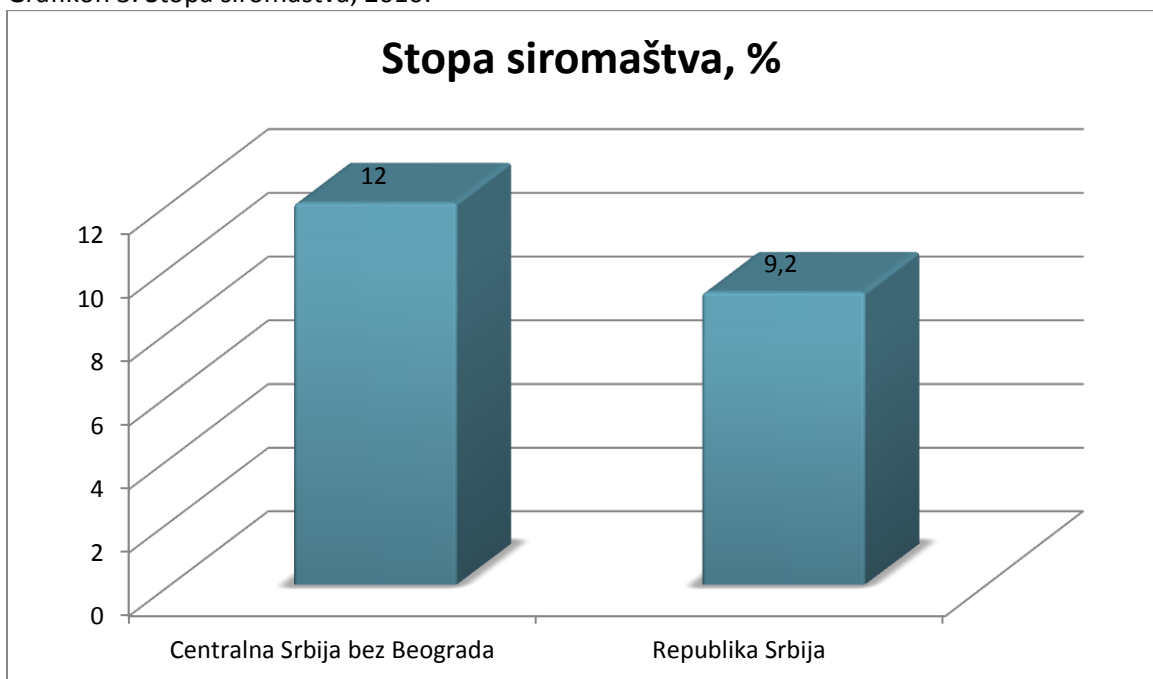
Grafikon 2. Pokazatelji stanja na tržištu rada, 2010.



Izvor: RZS, Anкета o radnoj snazi

Navedeni pokazatelji stanja na tržištu u velikoj meri objašnjavaju činjenicu da Pirot pripada delu Srbije u kojem je stopa siromaštva veća od proseka za Srbiju.

Grafikon 3. Stopa siromaštva, 2010.

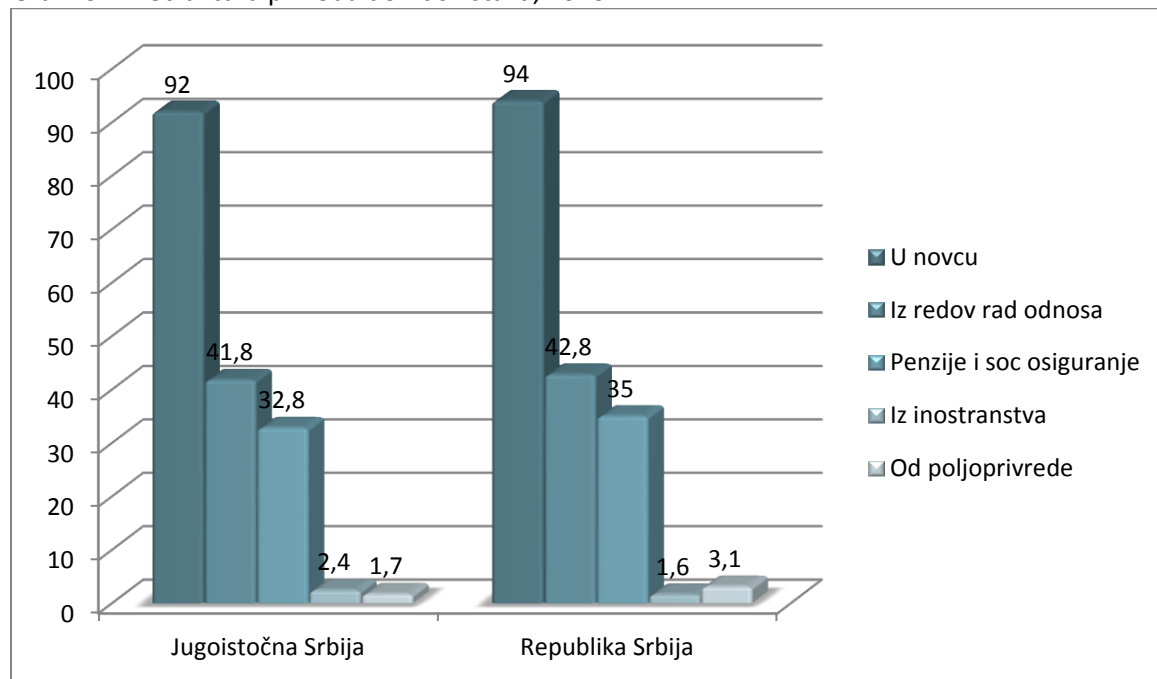


Izvor: Saopštenje RZS

Stopa siromaštva se ne računa do nivoa regiona ili opština, ali drugi pokazatelji finansijskog potencijala domaćinstava jugoistočne Srbije pokazuju da ona stoje lošije od proseka za Srbiju. Ovaj zaključak ćemo prikazati preko strukture i obima prihoda i potrošnje.

Što se tiče obima i strukture prihoda, razlika u odnosu na Srbiju postoji, ali nije drastična. Prosečni prihod po domaćinstvu u jugoistočnoj Srbiji je 47.484 dinara, dok je za Srbiju ovaj iznos 51.474 dinara. Neki elementi strukture prihoda su prikazani u sledećem grafikonu.

Grafikon 4. Struktura prihoda domaćinstava, 2010.

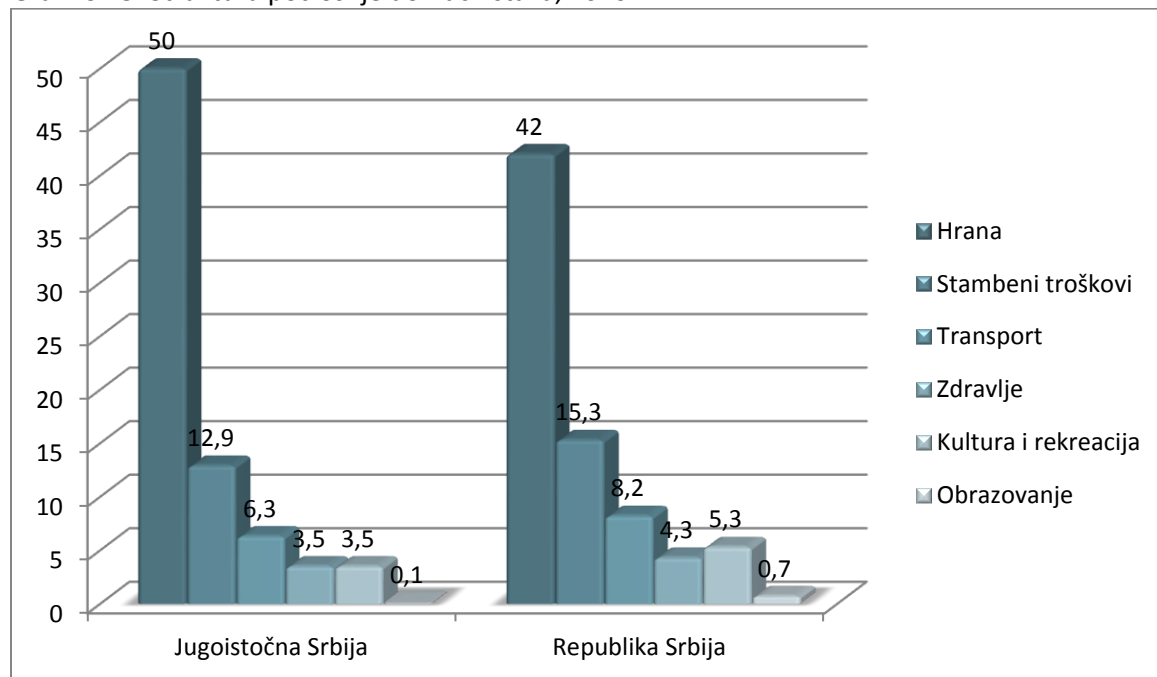


Izvor: RZS, Anektu o potrošnji domaćinstava

Iz prethodnog grafikona se vidi da su svi novčani prihodi, osim prihoda iz inostranstva (uglavnom doznake) niži nego na nivou cele Srbije.

Situacija je lošija kada se posmatra potrošnja. Prosečna lična potrošnja na nivou regiona jugoistočne Srbije je 39.381 dinar, dok je na nivou Srbije to za skoro 1/5 više (46.680 dinara). Stanovnici jugoistočne Srbije troše više na hranu, a manje na stambene troškove i transport. Sa druge strane, manje se troši na zdravlje, obrazovanje, kulturnu potrošnju i rekreaciju.

Grafikon 5. Struktura potrošnje domaćinstava, 2010.



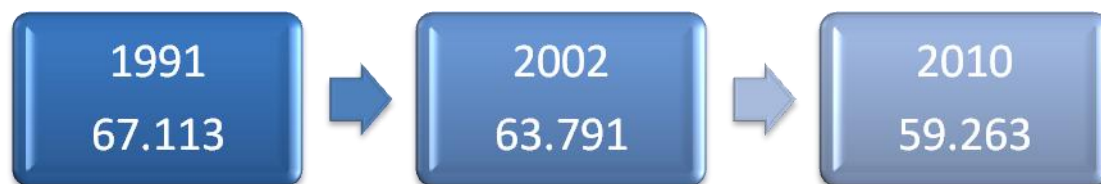
Izvor: RZS, Aneka o potrošnji domaćinstava

Iz prethodnih podataka možemo zaključiti da se opština Pirot nalazi u regionu u kojem je tržište rada slabo razvijeno, a prihodi i potrošnja ispod republičkog proseka. Ovakav kontekst ukazuje na aktiviranost važnih pokretača socijalnog isključivanja, kao što su nezaposlenost i finansijsko siromaštvo.

## DRUŠTVENO-EKONOMSKI KONTEKST U OPŠTINI PIROT

Opština Pirot se suočava sa kontinuiranim opadanjem broja stanovnika. Prema procenama stanovništva Republičkog zavoda za statistiku, opština Pirot je imala u 2010. godini 7.850 stanovnika manje nego 1991. godine.

Slika 1. Ukupan broj stanovnika u opštini Pirot 1991-2010.



Ove demografske promene ukazuju na povećanje intenziteta trendova demografskog pražnjenja, jer se stopa demografskog pražnjenja povećava u dva posmatrana perioda, kao što se vidi iz podataka u narednoj tabeli. Prosečna starost stanovništva u opštini je viša nego što je prosek za Srbiju, kao i indeks starenja stanovništva. Vrednost indeksa zavisnosti starog stanovništva ukazuje da na jedno lice starije od 65 godina dolazi otprilike tri lica radnog uzrasta.

Tabela 1. Osnovni indikatori socio-ekonomskog konteksta u opštini Pirot

Indikator	Republika Srbija - prosek	Opština Pirot
Stopa demografskog pražnjenja u periodu 1991-2002. <sup>2</sup>	-	-1,25%
Stopa demografskog pražnjenja u periodu 2002-2010. <sup>3</sup>	-	-1,95%
Prosečna starost stanovništva <sup>4</sup>	41,2	43,6
Indeks starenja <sup>5</sup>	108,6	141,5
Indeks zavisnosti starog stanovništva <sup>6</sup>	-	30,3
Stopa formalne zaposlenosti stanovništva radnog uzrasta (15-64) <sup>7</sup>	36,2%	38,8%
Udeo privatnih preduzetnika i zaposlenih kod njih u ukupnoj zaposlenosti <sup>8</sup>	26,1%	23,1%
Zarade, prosek bez poreza i doprinosa <sup>9</sup>	31.733 RSD	24.572 RSD

<sup>2</sup> Izvor: Baza MRSP „Socijalni profil opština u Srbiji“

<sup>3</sup> Izvor: Baza MRSP „Socijalni profil opština u Srbiji“

<sup>4</sup> Izvor: RZS, Opštine u Srbiji, 2010: 115.

<sup>5</sup> Izvor: RZS, Opštine u Srbiji, 2010. Indeks starenja predstavlja odnos broja starog stanovništva (60 i više godina) prema mladom stanovništvu (0-19 godina).

<sup>6</sup> Izvor: RZS, Opštine u Srbiji, 2010. Indeks zavisnosti starog stanovništva predstavlja odnos broja starih (65 i više godina) prema stanovništvu radnog uzrasta (15-64).

<sup>7</sup> Izvor: Baza MRSP „Socijalni profil opština u Srbiji“. Stopa se odnosi na formalnu zaposlenost, odnosno stanovništvo zaposleno u privrednim društvima, preduzećima, ustanovama, zadrugama, organizacijama, kao i registrovane preduzetnike i lica zaposlenja kod njih.

<sup>8</sup> Izvor: RZS, Opštine u Srbiji, 2010.

<sup>9</sup> Podaci se odnose na januar 2010. godine

Očekivano trajanje života za muškarce <sup>10</sup>	71,1	73,4
Očekivano trajanje života za žene <sup>11</sup>	76,4	76,8
Udeo rashoda za obrazovanje u lokalnom budžetu <sup>12</sup>	12,6%	22,3%
Udeo rashoda za zdravstveni i socijalni rad u lokalnom budžetu <sup>13</sup>	19,0%	37,9%

Podaci o zaposlenosti na opštinskom nivou su dostupni u vrlo ograničenom obliku. Naime, stopa zaposlenosti izložena u tabeli odnosi se samo na udeo formalno zaposlenih među stanovništvom starim 15 i više godina. Međutim, kada se uporedi sa istom stopom za Srbiju, vrednost ove stope ukazuje na nešto viši nivo formalne zaposlenosti u opštini. Taj viši nivo formalne zaposlenosti ne duguje se sektoru preduzetništva, jer je udeo preduzetnika/ca i kod njih zaposlenih lica niži od proseka za Srbiju. Dostupni podaci ne pružaju precizne uvide u strukturu zaposlenosti u opštini između javnog i privatnog sektora, pa se ne može pouzdano zaključiti da li ova relativno nadprosečna formalna zaposlenost potiče od većeg udela zaposlenih u javnim preduzećima i lokalnim državnim institucijama. Zarade su u opštini Pirot znatno niže od proseka za republiku.

Bolju sliku o kontekstu pružaju pojedini indikatori zdravlja. Naime, očekivano trajanje života (i to posebno muškaraca) je duže u opštini Pirot nego što je prosek za Srbiju. Takođe, iz podataka o javnoj potrošnji na obrazovanje, zdravstveni i socijalni rad, zapaža se da, u odnosu na prosek za Srbiju, opštinu Pirot odlikuje veća potrošnja na ove tri oblasti javne potrošnje. Važno je napomenuti da u opštini Pirot nema nekih naselja, jer je u sva naselja u opštini dovedena struja i voda iz javnog vodovoda.

## SOCIJALNO UKLJUČIVANJE

Stanje u pogledu socijalnog uključivanja u opštini Pirot opisano je preko sledećih ključnih aspekata: finansijskog siromaštva i stepena zadovoljenja osnovnih životnih potreba (materijalne deprivacije), zaposlenosti, obrazovanja i zdravlja. U odnosu na ove osnovne dimenzije socijalnog uključivanja, oblast socijalne zaštite predstavlja relativno zasebno područje, jer praćenje ovog aspekta istovremeno pokazuje i koje su grupe suočene sa pojedinim vrstama socijalnih rizika, koje grupe imaju pristup različitim formama socijalne zaštite, ali istovremeno pokazuju i koje se mere u zajednici preduzimaju kako bi se obezbedila socijalna podrška stanovništvu. U tom smislu, pokazatelji pristupa merama i uslugama socijalne zaštite istovremeno su i pokazatelji razvijenosti sistema socijalne zaštite u lokalnoj zajednici.

### FINANSIJSKO SIROMAŠTVO I MATERIJALNA DEPRIVACIJA

Kao što je već napomenuto, finansijsko siromaštvo nije moguće pratiti na opštinskom nivou ni preko pokazatelja apsolutnog, ni preko pokazatelja relativnog siromaštva, bar ne na način na koji se to čini na nacionalnom nivou ili u EU. Stoga se kao pokazatelji koji približno opisuju problem siromaštva na opštinskom nivou, koriste pokazatelji o korisnicima novčane socijalne pomoći, kao i korisnicima narodne kuhinje. U opštini Pirot, tokom 2010. godine, 2.585 lica je koristilo novčanu socijalnu pomoć (NSP i MOP) koja se dodeljuje sa republičkog nivoa. To čini 4,4% ukupne opštinske populacije i svrstava opštinu Pirot

<sup>10</sup> Izvor: RZS, Opštine u Srbiji, 2010.

<sup>11</sup> Izvor: RZS, Opštine u Srbiji, 2010.

<sup>12</sup> Izvor: RZS, Opštine u Srbiji, 2010.

<sup>13</sup> Izvor: RZS, Opštine u Srbiji, 2010.

na 38 mesto među opštinama u Srbiji<sup>14</sup>, prema udelu korisnika ovog oblika pomoći u ukupnom stanovništvu. Iz naredne tabele možemo videti i učešće pojedinih ranjivih grupa stanovništva u korišćenju novčane socijalne pomoći sa republičkog nivoa.

Tabela 2. Struktura korisnika socijalne pomoći

Korisnici novčane socijalne pomoći	
Rang opštine u Srbiji prema udelu korisnika novčane pomoći u odnosu na ukupan broj stanovnika u opštini	38
Udeo korisnika (lica) novčane pomoći (NSP i MOP <sup>15</sup> ) u odnosu na ukupan broj stanovnika u opštini	4,4%
Udeo žena među korisnicima NSP i MOP	50,9%
Udeo lica sa sela među korisnicima NSP i MOP	39,6%
Udeo dece (0-14) među korisnicima NSP i MOP	19,8%
Udeo starih (65+) među korisnicima NSP i MOP	14,1%

Izvor: Baza „Socijalni profil opština u Srbiji“ MRSP i CSR Pirot

Kada se za jedinicu posmatranja umesto lica uzmu domaćinstva, zapaža se da je u istoj godini bilo 1057 domaćinstava korisnika NSP i MOP, među kojima je 34% bilo seoskih domaćinstava, 11% samačkih staračkih domaćinstava, a 10% domaćinstava samohranih roditelja (CSR Pirot).

Jednokratnu novčanu pomoć od opštine je primilo 1018 domaćinstava, od čega 43,3% domaćinstava romskih porodica, a 19% seoskih (CSR Pirot). U istoj godini, 850 lica je koristilo usluge narodne kuhinje. Broj korisnika narodne kuhinje je uvećan za 88% u periodu od 2 godine (2008-2010.).

Tabela 3. Struktura korisnika narodne kuhinje

Korisnici narodne kuhinje u 2010.	
Ukupan broj lica	850
Udeo žena među korisnicima narodne kuhinje	35,9%
Udeo lica sa sela među korisnicima narodne kuhinje	12,2%
Udeo dece među korisnicima narodne kuhinje	37,6%

Izvor: Crveni krst

Jedan od pokazatelja finansijskih teškoća sa kojima se suočavaju pojedina domaćinstva u opštini jeste i nemogućnost da se podmire osnovni troškovi stanovanja. Prema podacima EDB opštine Pirot, u decembru 2010. godine 5747 korisnika nije izmirilo račune za struju duže od 6 meseci. Udeo penzionera sa penzijama ispod najnižeg iznosa penzija u ukupnoj populaciji opštine staroj 65 i više godina iznosio je 38,1% (MRSP), što je znatno više od proseka za Republiku Srbiju, gde je udeo ovih lica iznosio 29,4%.

<sup>14</sup> Poređenja radi, opštine sa najvišim udelom korisnika NSP u lokalnom stanovništvu predstavljaju Nova Crnja (13,6%) i Novi Kneževac (13,2%), dok su opštine sa najmanjim udelom beogradska opština Savski venac (0,22%) i Golubac (0,12%).

<sup>15</sup> U novom zakonu o socijalnoj zaštiti svi oblici novčane materijalne pomoći imaju zajednički naziv Novčana socijalna pomoć. Međutim, zbog procesa prevođenja korisnika MOP u korisnike NSP, koji je još uvek u toku u evidencijama centara za socijalni rad, kao i republičkim (baza Socijalni profil opština MRSP), koriste se oba naziva kako bi se precizno navelo da su u broj korisnika uključeni i oni koji primaju novčanu pomoć po starom i novom sistemu.

## SOCIJALNA ISKLJUČENOST SA TRŽIŠTA RADA

Podaci o učešću ruralnog stanovništva u ukupnom stanovništvu opštine Pirot nisu dostupni, a podaci o udelu poljoprivrednog stanovništva objavljuju se samo na osnovu popisnih podataka, pa su u trenutku izrade izveštaja bili dostupni samo za 2002. godinu, te ih treba uzeti sa velikom rezervom. Prema ovim podacima, 3,7% opštinske populacije spada u poljoprivredno stanovništvo. Četvrtina ovog stanovništva (24,5%) je neaktivna, a žene čine 62,6% ovog neaktivnog, izdržavanog poljoprivrednog stanovništva.

U opštini Pirot registrovano je 4046 poljoprivrednih gazdinstava. Od ukupnog broja registrovanih gazdinstava tek je 36% registrovano na žene. Ova registrovana gazdinstva raspolažu sa 13811ha zemljišta, od čega na gazdinstva registrovana na žene otpada 22,8% ukupnog zemljišta. Ovi podaci ukazuju na to da seoske žene i dalje imaju marginalniju ulogu u organizovanju poljoprivredne proizvodnje na gazdinstvima. Podaci o pristupu ovih gazdinstava programima podrške poljoprivredi nisu bili dostupni.

Kao što je već izloženo u opisu opštinskog društveno-ekonomskog konteksta, stopa formalne zaposlenosti u opštini iznosi 38,8% i nešto je viša od proseka za Srbiju (MRSP baza). Na kraju 2010. godine u evidenciji lokalne filijale NSZ nalazilo se 7738 lica, što je gotovo petina stanovništva radnog uzrasta. Stope dugoročne i veoma duge nezaposlenosti ukazuju na visoko učešće dugoročno i veoma dugo nezaposlenih lica u stanovništvu radnog uzrasta.

Tabela 4. Nezaposleno stanovništvo

Pokazatelji nezaposlenosti	%
Udeo nezaposlenog stanovništva u stanovništvu radnog uzrasta	19,6
Stopa dugoročne nezaposlenosti <sup>16</sup>	13,0
Stopa veoma duge nezaposlenosti <sup>17</sup>	8,9
Udeo korisnika programa zapošljavanja u ukupnom broju prijavljenih na NSZ	29,2

Izvor: lokalna filijala NSZ opštine Pirot

Među nezaposlenim licima žene su činile 50,8%, dok su među korisnicima finansijskih mera zapošljavanja činile 45,6%.

Tabela 5. Korisnici programa zapošljavanja NSZ prema tipu mere/programa

Korisnici programa za zapošljavanje NSZ	Ukupan broj korisnika
<b>Nefinansijske mere</b>	
Selekcija za dodatno obrazovanje i obuku	63
Obuka aktivnog traženja posla ATP-1	321
Trening samoefikasnosti ATP-2	147
Informisanje i savetovanje za razvoj preduzetništva	846
Obuka „Instruktivna obuka put do uspešnog preduzetnika“	271
<b>UKUPNO</b>	<b>1648</b>
<b>Finansijske mere</b>	
„Program prva šansa 2010.“	177
Subvencija za samozapošljavanje	43

<sup>16</sup> Udeo lica koja čekaju na zaposlenje duže od 12 meseci u odnosu na stanovništvo radnog uzrasta (15-64).

<sup>17</sup> Udeo lica koja čekaju na zaposlenje duže od 24 meseca u odnosu na stanovništvo radnog uzrasta (15-64).

Subvencije za otvaranje novih radnih mesta	168
Isplata novčane nadoknade u jednokratnom iznosu	1
Zapošljavanje rizičnih grupa	61
Zapošljavanje lica sa invaliditetom	2
Javni radovi	108
Obuke za tržište rada	49
<b>UKUPNO</b>	<b>609</b>

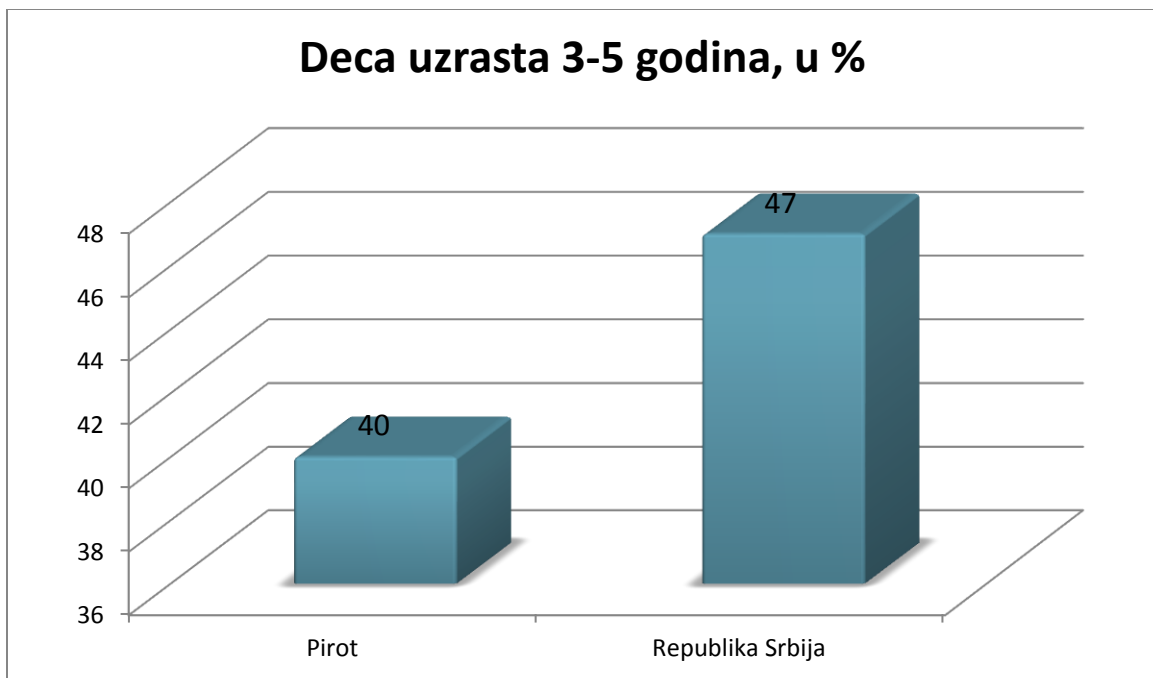
## SOCIJALNA ISKLJUČENOST U OBLASTI OBRAZOVANJA

U oblasti obrazovanja prikupljeni su podaci o relevantnim indikatorima obuhvata i osipanja na različitim nivoima obrazovanja, od ranog predškolskog do obrazovanja za odrasle (programi celoživotnog obrazovanja i dokvalifikacija). Podaci su dobijeni iz publikacija RZS, Ministarstva prosvete i obrazovnih ustanova u Pirotu. Važno je napomenuti da obuhvat i osipanje u osnovnom i srednjem obrazovanju nije moguće tačno proceniti, jer ne postoji centralni registar učenika i ne može se pratiti mobilnost učenika između različitih škola u Pirotu i različitih gradova u Srbiji. Ovaj problem je donekle kompenzovan time što je moguće po različitim karakteristikama analizirati strukturu učenika koji su pohađali i završili osnovno i srednje obrazovanje.

### Predškolsko obrazovanje, obavezni predškolski program

- Stopa obuhvata predškolskim programom za decu starosti 0,5-2 godine je izuzetno mala, 1% (12 dece)
- Stopa obuhvata predškolskim programom za decu 3-5 godina starosti je nešto niža od republičke stope

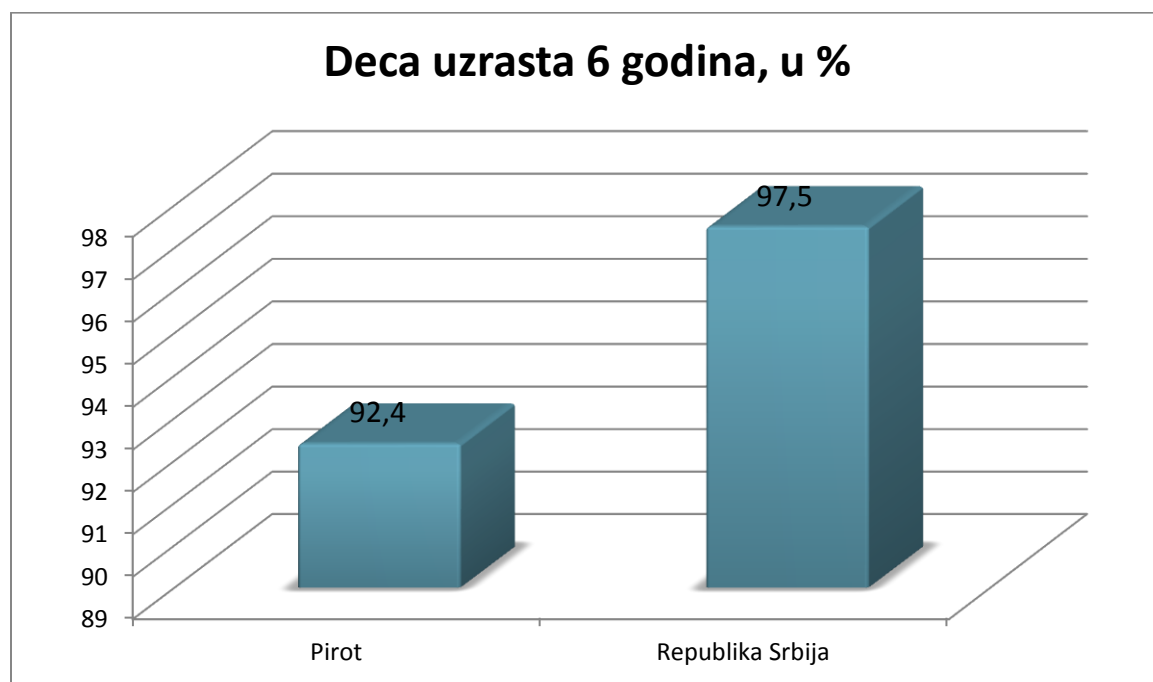
Grafikon 6. Obuhvat predškolskim obrazovanjem, 2010.



Izvor: Predškolske ustanove u Pirotu

- Stopa obuhvata pripremnim predškolskim programom za decu je za 5 procentnih poena manja od republičke stope

Grafikon 7. Obuhvat obaveznim predškolskim obrazovanjem, 2010



Izvor: Predškolske ustanove u Pirotu

- Moglo bi se reći da su devojčice nešto bolje obuhvaćene pripremnim programom, jer one čine 47,6% ove dece (a u generaciji ih ima 45,5%)
- Među ovom decom ima 10,8% dece sa sela, što ukazuje na slabiji obuhvat pripremnim programom u seoskim sredinama
- Romska deca čine 12,7% dece obuhvaćene pripremnim predškolskim programom; s obzirom na činjenicu da Romi čine 3,2% stanovništva u opštini Pirot i da ovolika razlika u stepenu učešća ne može biti objašnjena ni odbijanjem Roma da iskažu svoju etničku pripadnost prilikom popisa, niti većim prosečnim brojem dece u romskim porodicam, ovaj podatak traži dodatnu analizu

### Osnovno obrazovanje

- Stopa upisa osnovnog obrazovanja je 96,7%.
- Struktura obuhvata osnovnim obrazovanjem pokazuje nešto slabiji obuhvat muške dece (49%, a u referentnom uzrastu ih ima oko 51%)
- Struktura prema tipu naselja (grad/ostalo) ne pokazuje značajne varijacije
- Romska deca čine 7,6% dece koja pohađaju osnovnu školu; to je približno njihovoj zastupljenosti u opštoj populaciji, što govori o visokom obuhvatu romske dece osnovnim obrazovanjem
- Podaci o broju dece koja su završila OŠ su nepotpuni, jer nedostaje podatak o jednom broju dece sa sela koja u toku školovanja promene školu i pređu u grad, ali je upadljiva promena u polnoj strukturi: kod obuhvata devojčice čine 52%, a u grupi onih koji su završili 42%
- Romska deca imaju istu stopu završavanja kao i obuhvata

### Srednje obrazovanje

- Stopa upisa u srednje škole je prilično visoka: 92,5% (88,3% u Republici)
- Što se tiče strukture obuhvata, nastavlja se trend nešto slabijeg prisustva devojčica (53% prema 47%), a vidljiv je pad stope obuhvata za romsku decu – na ovom nivou školovanja njih je 3,5%
- Struktura završavanja srednje škole pokazuje dalji trend osipanja devojčica, seoskog stanovništva i Roma: devojčice čine 36% onih koje završe školu, deca sa sela 7%, a Romi 2%

### Obrazovanje u specijalnim školama

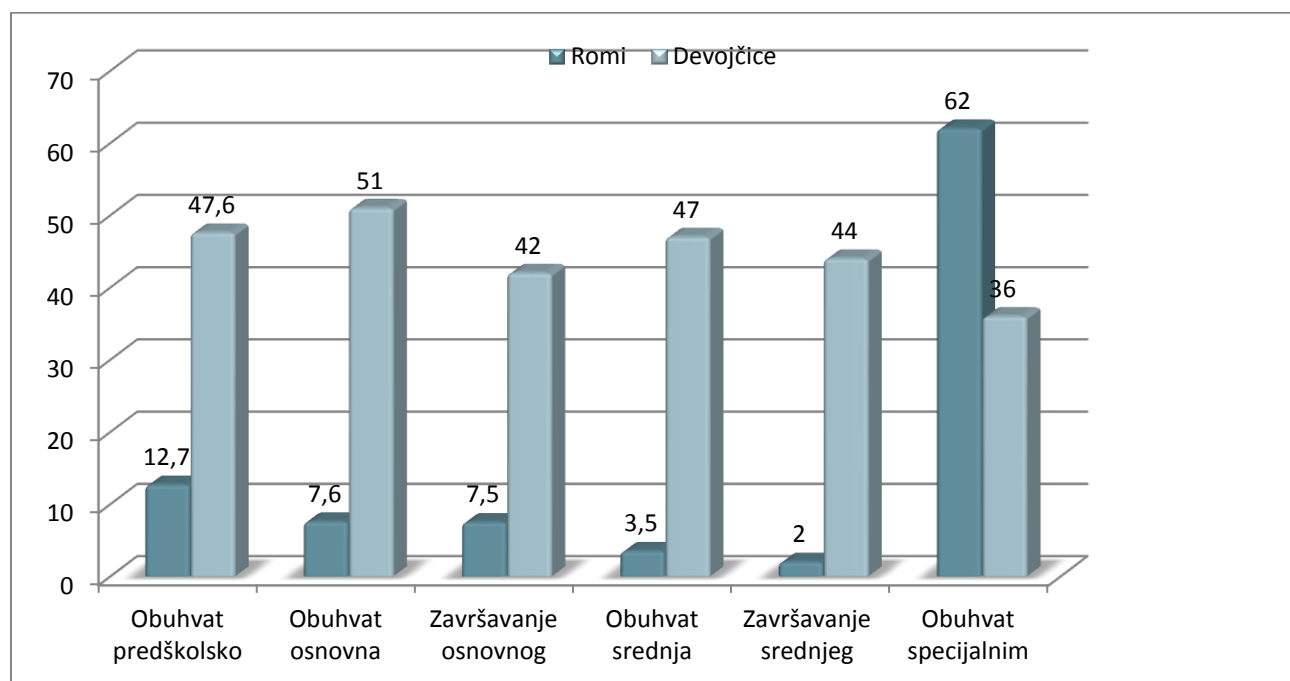
- U Pirotu postoji jedna osnovna specijalna škola i prvi razred srednje specijalne škole; u ove škole ide 4% dece referentnog uzrasta

- Što se tiče strukture učenika u ovim školama, postoji nekoliko važnih nalaza: učešće devojčica je niže nego u stanovništvu (44%); Romi čine većinu učenika ovih škola, daleko preko stope svog učešća u stanovništvu (62%); deca sa sela čine 37% učenika specijalne osnovne škole
- Prethodni podaci pokazuju da je moguće da veliki broj romskih učenika/ca u ove škole dolazi sa sela

### Obrazovanje odraslih

- Ovaj oblik obrazovanja trenutno ne postoji u Pirotu, ali će tokom 2012 godine početi sa radom program 'Druga šansa' u OŠ 'Vuk Karadžić' i program celoživotnog obrazovanja za odrasle u Tehničkoj školi

Grafikon 8. Struktura obuhvata i završavanja različitih nivoa obrazovanja, devojčice i Romi, 2010.



Izvor: predškolske ustanove i škole u Pirotu

Stanje socijalne uključenosti u sistemu obrazovanja ukazuje na sliku koja blago varira u odnosu na republički prosek: manji obuhvat u predškolsom obrazovanju, jednaka stopa upisa u osnovnom, viša stopa upisa u srednje. Uočljiv je trend osipanja devojčica kroz sistem obrazovanja. Treba istaći visoku stopu obuhvata romske dece osnovnim obrazovanjem, ali i uočljivi pad na nivou srednje škole, kao i

visoko prisustvo u specijalnim školama. Posebnu pažnju treba obratiti na činjenicu da je moguće da veliki broj romske dece u specijalnim školama stiže sa sela<sup>18</sup>.

## SOCIJALNA ISKLJUČENOST U OBLASTI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE

Tabela 6. Zdravlje i zdravstvena zaštita, 2010.

Indikatori	%
Stopa smrtnosti odojčadi	0,45
Broj stanovnika na 1 lekara	327
Maternalna smrtnost na porođaju	0
Stopa redovno vakcinisane dece	99

Indikatori u oblasti zdravlja pokazuju bolju situaciju nego što je prosek za republiku. Zdravstvena zaštita dece je na visokom nivou.

Međutim, zabrinjavaju podaci o pokrivenosti stanovništva zdravstvenim osiguranjem. Podaci o broju zdravstvenih osiguranika iz opštine Pirot nisu bili dostupni za 2010. godinu, već samo za 2011. godinu. Ovi podaci pokazuju da postoji uočljiv problem nedovoljne pokrivenosti zdravstvenim osiguranjem. Stopa pokrivenosti stanovništva zdravstvenim osiguranjem je u junu 2011. bila 80%, a novembru 2011. 89% (podaci Republičkog zavoda za zdravstveno osiguranje). Uporedni podaci za pokrivenost zdravstvenim osiguranjem na republičkom nivou nisu dostupni za ovu godinu, pa je teško oceniti u kojoj meri pirotsko stanovništvo odstupa od nacionalnog proseka. Podaci iz Studije o životnom standardu (RZS, 2008.) ukazuju na to da je u 2007. godini tek 6% stanovništva Srbije bilo bez zdravstvenog osiguranja.

## SOCIJALNA ZAŠTITA

Indikatori socijalne zaštite imaju dvostruku ulogu. Sa jedne strane oni ukazuju na grupe stanovništva koje se suočavaju sa različitim vrstama socijalnih rizika koji mogu imati za posledicu socijalno isključivanje. No, oni ne pokazuju pravo stanje kod ovih rizika zbog toga što pokrivenost određenih socijalnih potreba zavisi i od razvijenosti sistema socijalne zaštite u lokalnoj zajednici, u domenu usluga koje su u nadležnosti lokalne samouprave. Tako istovremeno, oni mogu predstavljati i pokazatelje razvijenosti sistema socijalne zaštite i obuhvata različitih grupa pod rizikom odgovarajućim uslugama.

U 2010. godini, u opštini Pirot bilo je 438 korisnika naknade za negu i pomoć drugog lica, među kojima je 243 lica koja su bili korisnici uvećane naknade. Korisnici ovog oblika socijalne zaštite su činili manje od 1% lokalne populacije, a udeo različitih ranjivih grupa među korisnicima prikazan je u narednoj tabeli.

Tabela 7. Korisnici koji primaju naknadu za negu i pomoć drugog lica

<sup>18</sup>Za preciznije procene obuhvata i osipanja neophodno je osloniti se na centralni registar učenika, što prevazilazi administrativne kapacitete lokalne samouprave.

Pokazatelji	
Udeo korisnika naknade za negu i pomoć u ukupnom broju stanovnika	0,7%
Udeo žena među korisnicima naknade za negu i pomoć	48,4%
Udeo lica sa sela među korisnicima naknade za negu i pomoć	35,4%
Udeo Roma među korisnicima naknade za negu i pomoć	8,7%
Udeo dece (0-18) među korisnicima naknade za negu i pomoć	6,8%
Udeo starih (65+) među korisnicima naknade za negu i pomoć	43,4%
Procenat starih (65+) koji primaju naknadu za negu i pomoć	1,6%
Udeo korisnika koji primaju uvećanu naknadu za negu i pomoć u ukupnom broju korisnika naknade za negu i pomoć	55,5%

Izvor: CSR Pirot

Među licima koja koriste uvećanu naknadu za negu i pomoć je 52,3% žena, a 51,3% su stanovnici seoskih naselja.

Tabela 8. Pokazatelji pokrivenosti uslugama socijalne zaštite starih i OSI

Pokazatelji	
Udeo korisnika rezidencijalnih usluga za starije od 65 godina u ukupnom broju starijih od 65 godina	0,4%
Broj korisnika rezidencijalnih usluga za OSI na 1000 stanovnika	0,28
Broj korisnika usluga u zajednici (pomoć u kući) za stare i OSI na 1000 stanovnika	0,25

Izvor: CSR Pirot

Stanovnici seoskih sredina čine većinu korisnika (56,8%) rezidencijalnih usluga za starije od 65 godina. Među korisnicima rezidencijalnih usluga za OSI, seoski stanovnici čine 64,7%. U Pirotu nema osoba koje se nalaze na listama čekanja za usluge u zajednici (pomoć u kući za stare i OSI).

U opštini Pirot, u 2010. godini 3895 dece primalo je dečiji dodatak, što predstavlja više od trećine dece u lokalnoj populaciji. Romska deca beleže učešće od 37,7% među decom koja primaju dečiji dodatak. Uvećani dečiji dodatak prima 743 dece, od čega su 17,7% deca sa sela, a 15% romska deca.

Tabela 9. Socijalna zaštita dece

Pokazatelji	
Udeo dece koja primaju dečiji dodatak u ukupnoj populaciji dece u opštini	35,4%
Udeo dece koja primaju uvećani dečiji dodatak u ukupnoj populaciji dece u opštini	6,7%
Broj dece koja primaju naknadu za negu i pomoć drugog lica na 1000 dece	2,7
Broj dece u rezidencijalnom smeštaju na 1000 dece	1,3
Broj dece u hraniteljskim porodicama na 1000 dece	3,3

Izvor: CSR Pirot

S obzirom na to da je veći broj prikazanih indikatora socijalne zaštite u procesu izrade i uvođenja u sisteme praćenja lokalnih samouprava, uporedni podaci nisu dostupni. Stoga je teško steći uvid u to da li prikazane vrednosti pokazuju bolje ili lošije karakteristike sistema socijalne zaštite u Pirotu u odnosu na proseku za Srbiju. No, u slučaju nedostatka podataka uporedivih između opština, navedeni pokazatelji će omogućiti praćenje trendova tokom budućih ciklusa praćenja stanja sa ovim polaznim vrednostima.

## NOVE MERE ZA UNAPREĐIVANJE SOCIJALNOG UKLJUČIVANJA

U opštini Pirot postoji niz posebnih mera usmerenih na unapređivanje socijalnog uključivanja različitih društvenih grupa, a na osnovu LPA za decu i Strategije socijalne zaštite u opštini Pirot, budžetom za 2012. godinu, usvojene su dodatne mere i prava iz oblasti socijalne politike.

1. Uz pravo na roditeljski dodatak za prvorođeno dete u porodici koje postoji od ranije, uvedena je i nova mera - pravo na novčanu pomoć za treće dete u porodici (do 18 godina starosti) u iznosu od 3.000 dinara mesečno, u toku 12 meseci. Prema projekciji budžeta odvojeno je 11.880.000 dinara za ovu meru (okvirni broj je oko 330 dece). Ova mera je predložena kao populaciona mera sa ciljem da se stimuliše rađanje trećeg deteta u porodici. Prava koja su do sada priznata za treće dete u porodici su: besplatan boravak trećeg deteta u predškolskoj ustanovi u visini participacije roditelja, besplatna užina za treće dete u porodici u predškolskoj ustanovi i osnovnim školama, besplatni udžbenici za decu osnovnoškolskog uzrasta. Priznavanjem prava i na novčanu pomoć porodici sa trećim detetom, zaokružuju se mere koje mogu uticati na podsticaj rađanja trećeg deteta u porodici.
2. Pravo na novčanu pomoć nezaposlenim majkama – sa predhodnih 6 na 12 meseci pomoći, po 2.500 dinara neto. Projektovano je oko 200 korisnica i izdvojeno 6.000.000 dinara. Pravo na novčanu pomoć nezaposlenim majkama nastoji da reguliše pitanje finansijske pomoći mladim roditeljima, pre svega majkama, koje se odlučuju na rađanje dece i pored toga što imaju status nezaposlenih lica. Pravo na roditeljski dodatak za prvorođeno dete u porodici i pravo na novčanu pomoć nezaposlenim majkama su prava koja je unazad nekoliko godina obezbeđivala lokalna samouprava, s tim što će se usvajanjem ove odluke iznos sredstava značajno povećati od 01.01.2012. god. Roditeljski dodatak se povećava sa 6.000 na 8.000 dinara, dok se kod novčane pomoći nezaposlenim majkama iznos ne povećava, ostaje 2.500 dinara, ali se povećava vremenski period primanja pomoći sa 6 na 12 meseci.
3. Pravo na novčanu pomoć samohranim roditeljima – novo pravo za čijim uvođenjem je postojala velika potreba. Od ukupnog broja samohranih roditelja (325), njih 240 nije u radnom odnosu. U postupku kreiranja predloga za pružanje novčane pomoći najugroženijim samohranim roditeljima, Odsek za poslove društvene brige o deci imao je dobru saradnju sa Centrom za socijalni rad od koga je dobijen podatak da 105 samohranih roditelja ostvaruje pravo na novčanu socijalnu pomoć koja iznosi za roditelje sa jednim detetom preko 9.000 dinara, a uvećava se za svako naredno dete 30%. Pošto isti ti roditelji ostvaruju prava i na dečiji dodatak, može se reći da ne spadaju u najugroženiju grupu građana. Ali, u najugroženiju grupu sigurno spadaju preostali, tj. 135 roditelja koji ne ostvaruju nikakva primanja osim dečijeg dodatka. Iz tih razloga predlaže se da se te porodice novčano podrže sredstvima iz budžeta opštine, tako što će im se isplaćivati po 2.500 dinara neto po detetu. Radi se o 235 dece za koje bi se mesečno isplaćivalo 587.500 dinara, što na godišnjem nivou daje iznos od 7.050.000 dinara.
4. Pravo na novčanu pomoć za lečenje dece uzrasta do 18 god. – Ovim pravom Opština Pirot će pružiti značajnu pomoć deci za sve intervencije koje nisu u sistemu zdravstvene zaštite. Naime, korišćenje pojedinih pomagala (npr. aparati za korekciju kičmenog stuba, slušni aparati i dr.) je

prema Pravilniku iz oblasti zdravstvene zaštite vremenski ograničeno, a neophodna je nabavka istog pre isteka tog roka ili je pak ograničeno do određenog uzrasta deteta. Na ovoj liniji odvojeno je 1.000.000 dinara.

5. Besplatan prevoz lica starijih od 65 godina u domenu gradskog i prigradskog saobraćaja.
6. Stipendije i različiti vidovi pomoći studentima koji studiraju van Pirota – za ovu meru u budžetu opštine za 2012. izdvojeno je 2.600.000 dinara.

## ZAKLJUČAK

U nastojanju da se da opšti zaključak o stanju socijalne uključenosti u opštini Pirot, treba istaći nekoliko važnih činjenica koje stoje u međusobnoj vezi. Opština Pirot se nalazi u jednom od ekonomski najnerazvijenijih delova Srbije. Iako nekoliko indikatora ukazuje da je ekonomska situacija bolja nego u regionu jugoistočne Srbije, ona je ipak lošija od proseka Srbije. Stanovništvo je starije od ionako lošeg proseka Srbije, i stopa zavisnosti starog stanovništva je velika. Stanovništvo Pirota je nešto lošije obazovano nego stanovništvo Srbije. Indikatori tržišta rada su nepovoljni, što za rezultat ima i nižu prosečnu zaradu od proseka za Srbiju, kao i relativno veliki broj domaćinstava koja imaju problem da podmire osnovne životne potrebe. Budući da je oživljavanje tržišta rada od ključnog značaja za povećanje socijalne uključenosti, nepovoljan je nalaz da je svega 1/3 prijavljenih kod NSZ koristilo neku od mera za podsticanje zapošljavanja. Stanje u drugim oblastima je diferencirano, neki pokazatelji su povoljniji od drugih. Obuhvat obrazovanjem je generalno dobar, ali se uočava tendencija osipanja devojčica, seoske dece i Roma kako se ide ka višem stepenu obrazovanja. Osnovni pokazatelji zdravstvenog stanja su dobri, a posebno je dobra osnovna zdravstvena zaštita dece. Međutim, zabrinjava podatak da između 11-20% lokalnog stanovništva nije bilo pokriveno zdravstvenim osiguranjem u 2011. godini. Konačno, pokazatelji socijalne zaštite ukazuju na relativno dobru pokrivenost starih i dece odgovarajućim merama.

Navedeni nalazi ukazuju da su osnovni pokretači socijalnog isključivanja, kao što su nizak stepen ekonomskog razvoja, nepovoljna demografska kretanja, loša obrazovna struktura i visoka nezaposlenost u opštini Pirot naglašeni, ali da određene mere socijalne politike suspenduju njihovo dejstvo na osnovnom nivou. Zabrinjavajuće je to što mere i oblasti u kojima se očekuje veća samoinicijativa i aktivnije uključivanje pojedinaca, kao što su srednje obrazovanje i mere podrške zapošljavanju, pokazuju vidne slabosti i to je glavni strateški pravac u kojem treba usmeriti dalje mere za povećanje socijalne uključenosti.